

REPARTIȚIA PROPRIETĂȚII FUNCIARE DIN ROMÂNIA ÎN PRIMELE DECENII ALE SECOLULUI AL XX-LEA

ALEXANDRU A. MAREȘ*

Importanța agriculturii la începutul perioadei istorice avute în vedere era primordială, întrucât acest domeniu furniza produse de primă necesitate pentru om și materia primă pentru a mare parte a industriei de atunci, contribuind cu 65% la realizarea produsului social și cu 71% la venitul național (1901-1902)¹. Plasată, sub aspectul suprafeței și al populației înaintea statelor sud dunărene, cu 131353 km² și 6000000 locuitori (1899), față de cei 95704 km² și 3733189 locuitori ai Bulgariei (1900), 64688km² și 2430807 locuitori ai Greciei (1896), respectiv 48382 km² și 2493700 locuitori ai Serbiei (1900)², România se situa, prin nivelul bazei tehnico-materiale și gradul redus de maturizare a relațiilor capitaliste, în rândul țărilor cu o economie preponderent agrară, din sud-estul Europei.

Stadiul de evoluție al agriculturii României în deceniile premergătoare realizării statului național unitar a făcut obiectul a numeroase studii, atât ale contemporanilor epocii (Radu Rosetti, Gh. Ionescu-Șișești, G. D. Creangă, C. Jormescu, I. Popa-Burcă, Spiru Haret, Nicolae Lahovary, Constantin Garoflid, C. Filipescu, C. Dobrogeanu-Gherea, Constantin Stere), cât și ale cercetătorilor din zilele noastre (Victor Axenciuc, Dan Berindei, Nichita Adăniloiaie, Mircea Iosa, Paul Emanuel Barbu, Nicu Marinescu, Damian Hurezeanu, Gheorghe Platon, Dumitru Șandru ș.a.). Ne raliem întru totul aprecierii potrivit căreia sub impulsul dezvoltării societății românești în ansamblul ei, în noile condiții existente după formarea statului modern, s-au înregistrat evidente progrese în agricultură, ale căror rezultate trebuie apreciate și dincolo de limitele lor³. Fără a urmări analiza trăsăturilor distinctive, considerăm util a prezenta pe scurt, cadrul general al tranziției de la un sistem agrar cu trăsături de tip feudal, spre cel

* Profesor gr. I Școala nr. 98 „Avram Iancu”, București.

1. V. Axenciuc, I. Tiberian, *Premisele economice ale formării statului național unitar român*, București, 1979, p. 284.

2. L. Colescu, *Analiza rezultatelor recensământului general al României de la 1899*, București, 1944, p. 40.

3. Dan Berindei, *Epoca unirii*, București, 1979, p. 125.

predominant capitalist, ce va fi atins abia o dată cu marea reformă agrară din 1921.

O proprietate funciară polarizată la extremele sale, o țărănime liberă din punct de vedere juridic, proprietară în mare parte, dar în proces accentuat de diferențiere și pauperizare, ce deținea pământ arabil și pășuni în proporții insuficiente, învoielii agricole ca bază a relațiilor de producție, mari proprietari și arendași cu capital și mijloace de muncă neîndestulătoare, utilizatori ai sistemuluiarendării în dijmă a pământului către țărani, precum și o redusă experiență a personalului specializat în exploatarea modernă a moșiilor sunt doar câteva dintre reperatele care jalonează progresul lent al relațiilor agrare. Tot mai mult apar și se dezvoltă exploatații mari agricole cu capital și muncă salariată, producătoare de mărfuri pentru piață, alături de unele gospodării țărănești înstărite, practicând și culturi intensive de plante industriale, vii, livezi, producție animalieră. Ponderea lor era încă redusă, furnizând cca 10-15% din producția agricolă totală⁴. Prin mecanismul său, regimul agrar de tranziție bazat pe învoielii agricole în general păguboase pentru țărani, unele dintre ele chiar oneroase, asigurau beneficii în creștere marilor proprietari. Pe măsura extinderii suprafețelor însămânțate cu cereale și a creșterii producției tot mai mult peste necesitățile consumului intern, o parte substanțială era destinată exportului, una din trăsăturile producției de marfă ale agriculturii noastre la începutul secolului al XX-lea fiind cerealizarea ei, în detrimentul produselor de tip zootehnic. S-a ajuns ca între anii 1910-1914 peste jumătate din recolta de cereale să se exporte⁵.

Pentru a rezista concurenței provocate de exporturile masive de cereale de peste Oceanul Atlantic, din S.U.A. și Argentina pe piața europeană, marile exploatații introduc, în scopul creșterii performanțelor, o serie de utilaje agricole, mărind gradul de mecanizare a unor lucrări specifice. Astfel la 1905⁶ existau 55 de pluguri cu aburi, 4585 batoze (mașini de treierat), 4539 locomobile cu aburi, 1258 mașini de bătut porumb, 23 batoze de trifoi, 16 mașini de tăiat nutreț, 8 prese de fân, 10 alte tipuri de utilaje, în total 10494 bucăți. Așa se explică, în parte, că în ciuda caracterului extensiv predominant, producția agricolă a sporit mai mult decât suprafața cultivată, datorită măririi randamentului la ha, care în perioada 1911-1915 a ajuns la 11,5 chintale la grâu și 13,5 chintale la porumb. În vreme ce la producția de grâu în acei ani România obținea în medie 1150 kg/ha, Belgia recolta 2539 kg, Anglia 2130 kg, Germania 2170 kg, Danemarca

4. Victor Axenciuc, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, București, 1997, p. 99 (în continuare se va cita Axenciuc *Introducere*).

5. *Ibidem*, p. 110.

6. Victor Axenciuc, *Evoluția economică a României. Cercetări statistico-istorice*, volumul II *Agricultura*, București, 1996, p. 387 (în continuare se va cita Axenciuc, *Evoluția*).

3160 kg. Apreciem că tendința era de reducere a decalajului, dacă nu atât tehnologic, cel puțin la nivelul producțiilor și, fapt semnificativ, în urma recoltei de grâu din anul 1912 randamentul la ha al marilor proprietari de 16.1 hl/ha a permis apropierea de randamentul înregistrat de Franța în anii 1900-1910 de 16-18 hl/ha⁷. Randamentul pe marile exploatații erau superioare celor obținute de micii proprietari, care, în general, foloseau inventarul tradițional, manual și tehnologii rudimentare.

Extinderea suprafețelor nou introduse în circuitul productiv a diminuat în intensitate la începutul secolului al XX-lea și, deși peste 90% din întinderea arabilă revenea cerealelor, se introduc plante noi: floarea soarelui, sfecla de zahăr, orezul și se extind cele de cartofi, tutun, in, cânepă cu rol de materii prime pentru noile industrii. Vor pierde treptat teren vița de vie, degradată în urma atacului filoxerei la sfârșitul secolului al XIX-lea, meiul, înlocuit tot mai mult în alimentație cu porumbul, precum și hrișca și rapița.

Legislația cu specific agrar a urmărit reglementarea raporturilor între cele două categorii principale de proprietari, în scopul micșorării numărului abuzurilor administrației, a încurajării achiziției de pământ de către țărani, asigurării caracterului comercial al producției și micșorării discrepanțelor din societate, puse în evidență de răscoala din 1907.

În ciuda transformărilor anevoioase, inegale și mai lente decât cele din mediul urban, satul a fost tot mai mult atras în circulația și schimbul de mărfuri. Se înmulțesc mijloacele de comunicație, de la drumuri și telegraf la halte și serviciul telefonic, sporește numărul școlilor, bisericilor, băcăniilor, cârciumilor, magazinelor și, totdată, cel al învățătorilor, preoților, cârciumarilor, notarilor, cămătarilor. Băncile populare au reprezentat un sprijin important pentru țăranime, acordând credite cu dobândă redusă de cca 10%. Numărul celor care apelau la acest instrument de credit a sporit rapid de la 20,6 mii în 1901 la 563 mii în 1912. S-au manifestat preocupări pentru dezvoltarea învățământului agricol. În anul 1912 funcționau 2 școli superioare, 6 inferioare, 14 elementare și 3 școli de specialitate: viticultură, horticultură, pomicultură, toate având cca 60 de cadre didactice și 800 de elevi. În aceeași perioadă existau aproape 200 de ingineri și specialiști agricoli, ceea ce la 6,5 milioane ha cultivate era prea puțin⁸. În scopul promovării elementelor de modernizare, statul a organizat câteva ferme experimentale și ferme model, precum cele de la Studina și Laza, producătoare de soiuri de plante și rase de animale selecționate, aria acestora rămânând însă restrânsă. Populația a cunoscut o creștere numerică însem-

7. Axenciuc, *Introducere*, p. 103, 108.

8. *Ibidem*, p. 105 și 114.

nată, 7897311 locuitori în 1915⁹ sporind cu peste 31% față de finele secolului anterior.

Exploatarea pământului și veniturile obținute au alimentat dezvoltarea economiei de schimb, au mărit încasările și cheltuielile bugetului de stat, au lărgit piața internă și au finanțat procesul general de modernizare a țării. Rezultatele acestui proces au fost resimțite inegal de diversele categorii de populație, iar pentru țărănime piața internă de produse a rămas restrânsă și variabilă, față de orășeni a căror putere de cumpărare era evident superioară. Astfel, puterea de absorbție a produselor industriei era scăzută în mediul rural.

Existența a două agriculturi, una performantă, pe marile exploatații, a căror producție marfă era destinată comercializării pe piețele externe și cealaltă, de subzistență, acoperind parțial piața internă, aveau ca element comun principal munca efectuată, sub o formă sau alta de către plugarul, totodată contribuabilul și la nevoie, soldatul român. Necesitatea modernizării agriculturii românești, a creșterii performanțelor sale erau impuse de presiunea ridicată exercitată de creșterea numerică a populației rurale efectuată într-un ritm mai ridicat decât ce, al populației orășenești, conjugată cu capacitatea de absorbție limitată a acestei populații de către unitățile de tip industrial din mediul urban. Nevoia asigurării de noi locuri de muncă, chiar și sub forma muncii în dijmă pe marile exploatații, a fost un motiv de justificare și de menținere a sistemului extensiv al culturilor.

Structura ocupației forței de muncă reflectă clar caracterul agrar al economiei românești, unde 1584000 bărbați (71% din totalul activ masculin) și 1575000 femei (90,5%) lucrau în acest domeniu în anul 1913. În medie 4 români din 5 se ocupau cu activități de tip agricol, sector urmat la mare distanță de industrie, inclusiv cea extractivă și construcții cu 318000 angajați, servicii 295000, comerț-finanțe 107000, transport-comunicații 71000, alte ocupații 20000 angajați. Așadar din 3970000 persoane reprezentând totalul forței de muncă, 3159000 reveneau agriculturii (79,57%)¹⁰, procent ce se regăsește în aprecierea mai largă, între 75 și 80%, a unui reputat analist economic al epocii¹¹, în timp ce populația rurală era mai mare, de circa 82,5% din totalul populației țării. Procentul este foarte ridicat dacă îl comparăm cu cel al altor țări europene, unde, persoanele ocupate cu agricultura și alte ramuri de producție ale solului înregistrau niveluri de 68,6% în Ungaria, 58,2% în Austria, 66,2% în

10. Brian R. Mitchell, *European Historical Statistics 1750-1970*, New York, 1976, p. 23, 76, 160.

11. G. D. Creangă, *Considerațiuni generale asupra reformelor agrare și asupra expropierei*, București, 1913, p. 3.

Serbia, 59,4% în Italia, 44,3% în Franța, 37,5% în Germania, 21,2% în Belgia și numai 12,4% în Anglia¹².

Întinderea țării de 131357 km² se împărțea în două mari componente după modul de utilizare și anume suprafață agricolă și suprafață neagricolă. Suprafața agricolă cuprindea terenurile arabile, fânețele naturale, pășunile și islazurile, viile precum și livezile cu pomi fructiferi, iar în componența suprafeței neagricole intrau pădurile și terenurile neproductive: cele ocupate de clădiri, curți, ape curgătoare și stătătoare, mlaștini cu stufăriș.

În tabelul următor prezentăm distribuția proprietății rurale pe categorii de întindere¹³.

Tabelul nr. 1

Categoria	Numărul proprietăților	Proporția %	Întinderea în ha	Proporția
întinderilor %				
până la ~ ha	62832	6,6	26426	0,34
~1 ha	81039	8,5	72757	0,93
1-2	147900	15,2	237329	3,01
2-3	131630	13,6	337000	4,30
3-4	172446	17,9	631964	8,08
4-5	148717	15,4	711033	9,08
5-7	131145	13,5	743486	9,50
7-10	45230	4,7	393950	5,05
Total până la 10 ha	920939	95,42	3153645	40,29
10-50 ha	36318	3,76	695953	8,89
50-100	2405	0,25	166847	2,13
Total 10-100 ha	38723	4,01	862800	11,02
100-500 ha	3314	0,41	816385	10,43
500-1000	1122	0,13	803084	10,26
1000-3000	771	0,09	1236420	15,80
3000-5000	112	0,01	434367	5,55
peste 5000	66	0,007	520095	6,65
Total 100-peste				
5000 ha	5385	0,56	3810351	48,68
TOTAL GENERAL	965047	100	7826796	100

Media absolută și pur teoretică pentru o proprietate cu caracter de contribuabilitate funciară era de 8,1 ha, dar în realitate, în cifre generale, media micii proprietăți (până la 10 ha) era de 3,42 ha, cea a proprietății mijlocii (între 10 și 100 ha) de 22,3 ha, iar cea a marii proprietăți (peste 100 ha) de 707,6 ha.

12. G. D. Creangă, *Proprietatea rurală în România*, București, 1907, p. 86 (în continuare se va cita Creangă, *Proprietatea*).

13. *Ibidem*, p. 46.

Pentru categoria micilor proprietari concentrația cea mai mare era la grupa celor ce stăpâneau între 3 și 4 ha, respectiv 17,9%, iar cea mai mică la grupa între 7 și 10 ha, numai 4,7%, situație ce confirmă fărâmițarea micii proprietăți, și, pentru o mare parte a țăranilor, insuficiența propriilor terenuri pentru asigurarea necesarului de consum familial. Acceptând limita de 7 ha ca demarcație între proprietățile de subzistență (autosusținere) și cele cu potențial productiv pentru piață, doar 45230 de exploatații se aflau în situația de a-și asigura un trai lipsit de griji din venitul agricol. Slaba reprezentare a proprietății mijlocii, cu numai 11% din total reflecta dezechilibrul repartiției generale a proprietății, lipsa ei de consistență în partea mediană a întregului corp funciar. Chiar și în cadrul acestei categorii se mențineau deosebiri notabile, țăranii înstăriți cu proprietăți între 10 și 50 ha înregistrau o medie a exploatațiilor de 19,2 ha, pe când pentru proprietarii cu suprafețe mai mari, între 50 și 100 ha, media exploatațiilor se plasa la nivelul de 63,4 ha.

Marea proprietate se diferenția și ea în proprietatea cuprinsă între 100 și 500 ha cu o medie de 246,3 ha ce însuma 61,5% din numărul marilor exploatații agricole și latifundiile a căror întindere individuală se situa între 500 și peste 5000 ha. Din punct de vedere al suprafeței, moșiile între 1000 și 3000 ha dețineau aproape 1/3 (32,4%) din întinderea marilor proprietăți și 15,8% din totalul cultivabil al țării, fiind grupa cu cea mai mare reprezentativitate procentuală. Mai puțin de o mie de foarte mari proprietăți, reprezentând aproape 0,10% din numărul total al contribuabililor funciari, aveau o întindere de 2190882 ha (28% din suprafața cultivabilă), înregistrând medii ale suprafeței, pe grupe, de 1603,6 ha pentru cele între 1000 și 3000 ha, 3878,2 ha pentru cele între 3000 și 5000 ha, respectiv 7880,2 ha pentru proprietățile peste 5000 ha. Numărul proprietăților nu era egal cu cel al proprietarilor, în cazul celor sub 10 ha existând numeroși copărtași ce trăiau în indiviziune, iar în cel al marilor proprietari un contribuabil putând avea mai mult de o proprietate în zone diferite ale țării. Repartiția populației pe cele trei categorii de proprietate era invers proporțională cu suprafața deținută: 95,42% mici proprietari, 4,01% proprietari mijlocii și 0,56% mari proprietari.

Datele lui G. D. Creangă sunt preluate pe baza recensământului fiscal din anul 1905, cifre asemănătoare în privința totalului terenului cultivabil prezintă G. D. Scraba¹⁴, deosebiri apărând la repartiția proprietății pe categorii: 4181104 ha pentru suprafețele sub 100 ha, considerate mica proprietate și 3787192 ha pentru 5212 mari proprietăți.

Exploatațiile funciare pot fi clasificate în patru categorii având ca principale criterii de demarcație suprafața și posibilitățile de realizare ale operațiunilor

14. G. D. Scraba, *Starăa socială a săteanului*, București, 1907, p. 32, 42.

specifice, după cum urmează: a) exploatarea parcelară în care posesorul ei nu găsește o întrebuintare suficientă pentru capacitatea de muncă a familiei sale și nici nu-și asigură necesarul subzistenței fiind nevoit să-și caute utilizare în exploatarea mijlocie și mare sau în industrie; b) mica exploatare țărănească în care conducătorul și familia sa efectuează toate lucrările, iar munca străină, plătită nu se întrebuintează decât în mod excepțional; c) exploatarea mijlocie unde conducătorul ia adesea parte la executarea lucrărilor supraveghindu-le permanent; d) marea exploatare în care rolul marelui proprietar, sau al arendașului se limita la dirijarea și inspectarea operațiunilor de producție.

Proprietatea latifundiară (peste 500 ha) trecea de limitele obișnuite ale marii exploatare, utiliza prin excelență metode extensive de cultură și prin faptul că era constituită prin concentrarea unor mari suprafețe în mâini puține, avea drept consecință reținerea pământului din circulația firească de valori și, deci, scumpirea lui. Latifundii se mențineau încă, în afara țării noastre, în Rusia, Scoția, Spania, Austro-Ungaria și, pe alocuri, în Germania¹⁵.

Exploatarea țărănească atunci când beneficia de o muncă minuțioasă și îngrijită pentru anumite produse precum zarzavaturi, fructe, struguri, tutun, păsări putea obține rezultate avantajoase, iar plasarea în apropierea unui oraș îi oferea o piață de desfacere a acestora și, deci, o situație materială independentă. Aceasta era însă o situație fericită. De obicei proprietatea țărănească era risipită într-un număr mare de parcele izolate, imposibil de exploatat rațional.

Exploatarea țărănească mare, numită și exploatare mijlocie, intermedia transmiterea progresului agricol de la marii la micii cultivatori, atenuând într-o anumită măsură contrastele dintre cele două forme principale de proprietate. Rolul acestor agricultori trebuia să crească, deoarece, aflați în fruntea consătenilor atât material, cât și ca spirit întreprinzător, erau exemplul demn de urmat, în special în aplicarea unor metode moderne de cultură și a posibilităților de asociere.

În marea exploatare, factorii de producție sunt mai bine utilizați, munca este distribuită pe o perioadă mai îndelungată a anului, iar întrebuintarea mașinilor mai economică, utilizarea lor făcându-se la suprafețe și cantități de produse mai mari. Marele agricultor dispunea de mai mult capital decât cel mic, sau îi putea procura mai facil pentru înzestrarea propriei exploatare și executarea de ameliorări funciare. Bine motivat prin cunoașterea relațiilor economice și a beneficiilor rezultate în urma desfacerii mărfurilor sale, deschis unor metode mai eficiente de cultură, el reprezenta un factor de netăgăduit al progresului agricol. Aceste trei forme principale de proprietate îndeplineau funcții economice și sociale viabile, fiind într-o lentă, dar continuă adaptare cerințelor

15. Gh. Ionescu-Șișești, *Politica agrară cu privire specială la România*, București, [f.a.], p. 53-56.

vremii. Ca factori de regres apăreau grupele de proprietate aflate la extreme: latifundiile și proprietățile parcelare.

O statistică sugestivă¹⁶ pe baza căreia s-au calculat de noi valorile comparative, ne prezintă evoluția gospodăriilor țărănești pe o perioadă scurtă, de 8 ani, mai dinamică decât pare la prima vedere.

Tabelul nr. 2

Categ. țăranilor	1905				1913				Evol. proc. 1905-1913		Supr. medie pe o gospodărie		
	Nr. gospod.	% din total	Supr. în ha	% din total	Nr. gospod.	% din total	Supr. în ha	% din total	Nr. gospod.	Supr. în ha	1905	1913	Diferența
Săraci	1044564	83,1	2016209	52,3	1317985	86,3	2118480	52,3	126,3	105,1	1,9 ha	1,6 ha	-0,3 ha
Mijlocași	176375	14,0	1137436	29,6	161550	10,5	1118409	27,6	91,6	98,3	6,4 ha	6,9 ha	+ 0,5 ha
Înstăriți	36318	2,9	692953	18,1	48693	3,2	815302	20,1	134,1	117,7	19,1 ha	16,7 ha	-2,4 ha
TOTAL	1257257	100	3649598	100	1528228	100	4052191	100	121,6	111,0	2,9 ha	2,7 ha	-0,2 ha

16. I. Adam, N. Marcu, *Studii despre dezvoltarea capitalismului în agricultura României*, vol. I, București, 1956, p. 239.

În timp ce numărul total al familiilor, dacă acceptăm faptul că o gospodărie ar echivala cu o familie, a sporit cu peste o cincime, terenurile stăpânite de acestea au avut un ritm înjumătățit de creștere, evoluând doar cu puțin peste o zecime. Repartiția numerică a gospodăriilor indică o creștere relativă a bunăstării prin trecerea unor familii din categoria mijlocașilor în cea a țăranilor înstăriți a căror pondere, în ciuda celor 3,2% din totalul general a înregistrat un spor numeric de peste 1/3. Acest lucru s-a făcut, în parte, prin cumpărări de terenuri, chiar cu prețul reducerii suprafeței medii a unei gospodării cu aproape 2,5 ha. Oarecum bizar, în ciuda diminuării ponderii numerice cu 3,5 puncte procentuale din total, familiile țăranilor mijlocași au fost singurele care au înregistrat o mărire a suprafețelor cu o jumătate de ha. Aceste două categorii țărănești care reprezentau între 17 și 14% din numărul general al gospodăriilor, dețineau în mod constant aproape jumătate (47,7%) din totalul suprafețelor țărănești, restul de 52,3% revenind familiilor sărace a căror creștere atât numerică, cât și procentuală exercita o presiune asupra dimensiunilor gospodăriilor. Prin moșteniri și diviziunea către urmași, procesul fărâmițării proprietății se accentua, întinderea acestei categorii pierdea în medie 0,3 ha și grăbea procesul de ruinare a unei mari părți a populației. Cei cu prea puțin pământ sau fără erau împinși fie spre activități colaterale, parțial de tip industrial, fie spre acceptarea condiției de proletari agricoli.

Următorul tabel¹⁷ ne prezintă situația teritorializării proprietății funciare pe provincii istorice:

Tabelul nr. 3

Provincia istorică	Suprafețe până la		Suprafețe între		Suprafețe peste		Total al suprafe-	
	10 ha	%	10-100 ha	%	100 ha	%	țelor ha	%
MOLDOVA	934986	11,95	185529	2,37	1198252	15,31	2318767	29,63
MUNTENIA	1297316	16,57	200877	2,57	1999144	25,54	3497337	44,68
OLTENIA	726143	9,28	160574	2,05	460153	5,88	1346870	17,21
DOBROGEA	195200	2,49	315820	4,03	152802	1,96	663822	8,48
TOTAL ROMÂNIA	3153645	40,29	862800	11,02	3810351	48,69	7826796	100

Mica proprietate avea următoare distribuție spațială: 673212 ha proprietăți până la 3 ha (21,34% din total) cu o pondere mai mare în Oltenia (28,19%), 1342997 ha proprietăți între 3 și 5 ha (42,59%) cu o pondere mai ridicată în Muntenia (48,14%) și 1137436 ha proprietăți între 5 și 10 ha (36,07%) predominând în Dobrogea (89,56%).

17. Calculat pe baza datelor din Creangă, *Proprietatea*, p. 48.

Întinderea proprietăților nu determina în mod decisiv bunăstarea deținătorilor, întrucât trebuie să avem în vedere și alți factori precum fertilitatea pământului, sistemul de cultură întrebuintat, poziționarea geografică, la șes sau submontan, specializarea producției, etc. În 1905 existau un număr de 423401 țărani cu o întindere mai mică de 3 ha și 408502 țărani fără pământ și copârtași, în total 831903 suflete. Printre județele ce înregistrau cote ridicate ale suprapopulației rurale și o posesie insuficientă de sub 3 ha se aflau cele din sudul țării, trei din primele patru aflându-se în Oltenia: Prahova cu 36596 țărani, Gorj cu 31366 țărani, Mehedinți cu 28315 țărani și Dolj cu 24513 țărani. La polul opus erau județe din nordul Moldovei ca Iași (2986) și Botoșani (3155), urmate de cele dobrogene, Tulcea (2040) și Constanța cu numai 727 țărani posedând sub 3 ha fiecare.

Pentru proprietarii ce dețineau între 3 și 5 ha, procentajele cele mai ridicate se înregistrau în Câmpia Dunării, în Ialomița, Teleorman, Vlașca și Ilfov, ei reprezentând între 63% și 56% din totalul țăranilor din acele județe, iar cei mai puțini în Tulcea (15%), Muscel (12%) și Constanța (10%), față de media pe țară, aproape de 35%. Agricultorii cu o întindere de pământ între 5 și 10 ha predominau în Constanța (82%), Tulcea (70%), Brăila (61%), Vaslui (48%) și erau în inferioritate în Argeș, Gorj, Dâmbovița (cca 9%), Prahova (8%) și Muscel (5%), față de media pe țară de 19%¹⁸.

Pentru mica proprietate un țăran familist (contribuabil funciar) deținea în medie 3,42 ha, cu un vârf al posesiei în Dobrogea, de 7,66 ha, ce asigura premisele independenței sale economice, urmată la distanță de grupul relativ compact al Moldovei cu 3,50 ha de gospodărie, Muntenia (3,28 ha) și Oltenia (3,11 ha). Acoperirea teritorială a micii proprietăți la nivel național era relativ uniformă, având în vedere că ponderea proprietăților dobrogene în total era redusă.

Proprietatea mijlocie era mai bine reprezentată în Dobrogea unde deținea 36,61% din întinderea acestei categorii pe țară. De altfel, Constanța cu aproape 42% și Tulcea cu 26% din numărul total al proprietarilor din aceste județe dominau net o statistică foarte dezechilibrată, unde al treilea se plasa Covurlui cu sub 9%, la o medie națională de 4%. Relativ mai omogenă se prezenta media întinderilor proprietăților mijlocii care la nivel național era de 22,3 ha. Pe județe ea varia între un maxim de 34,4 ha în Prahova, urmat de Dorohoi cu 28,8 ha, în condițiile în care acest gen de exploatație era deținut de numai 1,09%, respectiv 1,19% din numărul proprietarilor din zonele sus numite și un minim de 11,3 ha în Brăila (0,93% proprietari) județ prin excelență al mării proprietăți¹⁹.

18. Creangă, *Proprietatea*, p. 57, 60-61.

19. *Ibidem*, p. 67.

Întinderi mai însemnate se consemnau în Vâlcea și Dolj cu 37161 ha, respectiv 32773 ha.

Marea proprietate reprezenta 48,69% din întinderea cultivabilă a țării, dar dacă socotim și suprafețele forestiere, aceasta ajungea la 56,43%.

Tabelul nr. 4:

NUMĂRUL PROPRIETĂȚILOR

Categoria	NUMĂRUL PROPRIETĂȚILOR				
Întinderilor în ha	MOLDOVA	MUNTENIA	OLTENIA DOBROGEA		TOTAL %
100-500	949	1439	643	283	3314 61,5
500-1000	440	487	135	60	1122 20,8
1000-3000	290	360	91	30	771 14,3
3000-5000	34	74	3	1	112 2,1
peste 5000	9	50	7	–	66 1,3
TOTAL	1722	2410	879	374	5385 100

Cele mai numeroase erau marile exploatații din Muntenia (44,7% din total), ele dominând și ca întindere, cu 57% din totalul suprafeței cultivabile în această provincie. Moșiile moldovene reprezentau aproape 1/3 din total, iar cele mai puține erau în Dobrogea, doar 7%. Proprietățile latifundiare (38,5% din numărul total al mării proprietăți) erau cel mai des întâlnite tot în Muntenia, în număr de 971, față de 773 în Moldova, 236 în Oltenia și doar 91 în Dobrogea. Din punct de vedere al întinderilor repartizate pe grupe de suprafață, cea mai echilibrată distribuție procentuală o aveau marile proprietăți din Muntenia, iar cea mai dezechilibrată cele din Dobrogea.

Exprimate în ha, repartiția mării proprietăți era distribuită după cum urmează:

Tabelul nr 5²⁰

Categoria	MOL-DOVA	Media pe o propriet. în ha	MUN-TENIA	Media pe o propriet. în ha	OLTENIA	Media pe o propriet. în ha	DOBRO-GEA	Media pe o propriet. în ha
100-500	234378	247	366043	254	153461	239	62695	222
500-1000	318016	723	347651	714	95988	711	42265	704
1000-3000	457133	1576	586349	1628	148077	1627	44664	1489
3000-5000	133365	3923	287277	3882	10445	3482	3178	3178
peste 5000	55359	6151	411824	8236	52181	7454	–	–
TOTAL	1198251	2524	1999144	2943	460152	2703	152802	1398

20. Calculat pe baza datelor procentuale oferite de Creangă, *Proprietatea*, p. 73.

Pe grupe de proprietate mediile provinciilor nu înregistrează variații apreciabile, cele mai puțin întinse moșii existând în Dobrogea. Aproape identică apare media mării proprietăți cuprinsă între 1000 și 3000 ha în Muntenia și Oltenia, la grupele următoare, Moldova, respectiv Muntenia înregistrau mediile cele mai ridicate. Disproporția întinderilor acestor latifundii era cea mai evidentă în Muntenia, unde numai suprafața proprietăților cuprinse între 3000 și 5000 ha era mai mare decât ale tuturor moșiilor celorlalte provincii de peste 3000 ha! Pe județe, pentru grupa proprietăților cuprinse între 100 și 500 ha cea mai mare întindere era în Dolj cu aproape 59000 ha aparținând unui număr de 232 exploatații agricole, urmat de Prahova 48136 ha (188) și Ilfov 46650 ha (170), în timp ce suprafețele cele mai mici se consemnau în Brăila, cu 8768 ha aparținând unui număr de 32 proprietăți și Vâlcea 8222 ha (44 proprietăți). Pentru grupa moșiilor între 1000 și 3000 ha, Ialomița deținea 65 proprietăți a 112202 ha, Vlașca 52 proprietăți cu 82389 ha și Dorohoi 49 proprietăți cu 78086 ha, iar cele mai reduse areale se aflau în Gorj (4 proprietăți) și Muscel (3 proprietăți), județe de munte, cu sub 5000 ha fiecare. Vâlcea și Tulcea nu dețineau proprietăți la această grupă de suprafață. La nivelul întregii categorii s-a calculat o medie de 168 mari proprietăți pe județ, 14 județe situându-se peste această medie cu vârfuri de 335 moșii în Dolj, 323 în Constanța și 312 în Ilfov, iar sub medie celelalte 18, coborând până la 51 moșii în Tulcea și 49 în Vâlcea. În cifre absolute marea proprietate era cea mai întinsă în Câmpia Dunării și în special în Bărăgan: Ialomița 406167 ha, Brăila, 250186 ha, Teleorman 245297 ha, Ilfov 218635 ha și Dolj 207412 ha.

Sugestivă ni se pare repartitia procentuală a celor trei categorii de proprietate pe județe raportându-ne la media generală cunoscută: mica proprietate 40,29%, cea mijlocie 11,02% și mare proprietate 48,69%. Astfel la extreme găsim²¹:

Tabelul nr. 6

JUDEȚUL	Mica proprietate	Proprietatea mijlocie	Marea proprietate
1 Tulcea	48,28%	45,58%	6,14%
2 Vâlcea	73,39%	20,35%	6,26%
3 Gorj	61,62%	19,70	18,68%
4 Muscel	55,89%	16,26%	27,85%
...			
29 Dorohoi	30,52%	3,23%	66,25%
30 Botoșani	30,73%	1,62%	67,65%
31 Ialomița	28,21%	2,82%	68,97%
32 Brăila	23,65%	0,50%	75,85%

21. Creangă, *Proprietatea*, p. 70-71.

Mica proprietate predomina doar în județele al căror relief dominant era cel montan și subcarpatic cu aproape 1 din suprafața cultivată în Vâlcea, urmat de Gorj, Muscel, Neamț, Dâmbovița, Bacău, Mehedinți cu puțin peste 50%. Ca excepție de la regulă o întâlnim și în Romanai, județ de câmpie, unde deținea 51,6%. Mai slab reprezentată era proprietatea până la 10 ha în zonele de câmpie din nordul Moldovei, în jur de 30%, precum și în Bărăgan, sub 30%. Raportul între maximul și minimul mediilor județene era moderat, de la 3,1 la 1, situație ce nu se regăsește la celelalte două categorii de suprafață și confirmă o repartitie relativ echilibrată a micii proprietăți pe întinsul țării.

Proprietatea mijlocie deținea supremația în Dobrogea, Constanța (48,5%) și Tulcea (45,6%) având aproape jumătate din suprafețele agricole încadrate în această categorie. Peste medie se aflau județele cu relief predominant montan, Vâlcea și Gorj (1/5 din suprafața cultivată), Suceava (17,2%), Muscel (16,2%), Argeș (16%), iar dintre județele de câmpie, doar Covurlui (15,3%). Foarte slab reprezentată era această categorie în Ilfov (1,9%), Botoșani (1,6%) și Brăila (0,5%), unde predomina marea proprietate. Aceste discrepanțe sunt reflectate de raportul foarte mare între maximul și minimul mediilor județene care era de 97 la 1, o cauză fiind inconsistența proprietății mijlocii la nivelul întregii țări.

Marea proprietate predomina în 15 județe, cotele cele mai mari fiind în Bărăgan, între 69 și 76%, în nordul Moldovei cu 2/3 din suprafețele cultivabile, în jud. Râmnicu Sărat (64,6%) și în Câmpia Dunării: Teleorman (62,3%), Vlașca (60,1%) și Ilfov (57,6%). În zona deluroasă din podișul Moldovei această categorie avea ponderi de 56,7% în Tutova, 54,2% în Vaslui, 53,7% în Fălciu. Cea mai slabă reprezentativitate într-un județ de câmpie era în Constanța (31%)²². În județele submontane din sud, precum și în Tulcea marea exploatare era în inferioritate față de celelalte categorii de proprietate. Raportul între maximul și minimul mediilor județene, de 12,4 la 1, se plasa între raportul micii proprietăți și cel al proprietăților mijlocii.

Evidența clară a foarte multe exploatare, mai ales mici și mijlocii lăsa mult de dorit, România neavând un cadastru, ca sistem organizat de ridicare pe teren, fixare pe planuri și în registre speciale a întregii proprietăți funciare. Executarea cadastrului presupunea o muncă pe durata mai multor ani, cheltuieli ridicate și era cu atât mai necesar cu cât ar fi contribuit substanțial la înlăturarea litigiilor, precizarea dreptului de proprietate și stabilirea mai clară a impozitului funciar²³.

Se poate aprecia că repartitia proprietății funciare, așa cum se prezenta ea atunci, reflecta raportul de forțe economice și politice din societate și, totodată,

22. *Ibidem*.

23. Gh. Ionescu-Șișești, *Politica agrară cu privire specială la România*, p. 128.

crea o serie de neajunsuri pe drumul modernizării agriculturii românești, făcând evidentă necesitatea unei urgente și ample reforme agrare.

REPARTITION OF THE LANDED PROPERTY IN ROMANIA IN THE FIRST DECADES OF THE 20th CENTURY

Abstract

At the beginning of the 20th century, due to its level of technical-material basis and the poor maturation of the capitalist relations, Romania was among the countries with agricultural economy especially, usually encountered in East and South-east Europe. The structure of the employed labour-force clearly reflects the agricultural character of the economy, 71% of the whole amount of the employed men and 90% of the employed women working in this field in 1913.

The country agricultural area of about 8 millions hectares, out of proportion distributed and polarized at the limits of the landed property, represented a slackening of its extending rhythm. As the fields sown with cereals were expanding and the production was growing over the domestic consumption needs, an important part was exported. One of the merchandise production features as far as the Romanian agriculture of that time is concerned was its cerealization to the prejudice of the zootechnic products. Many factors contributed to this progress, such as: the land fertility, the size and geographical situation of the exploitation areas, the introduction of certain equipments and agriculture machines, the planting system used, the production specialization, etc.

The huge peasant exploitation, called middle exploitation as well, was an intermediary to pass the agricultural progress from the big farmers to the small ones, blurring to certain extent the contrast between the two main property categories. The parcel exploitations came into being pointing out the regress, on the one hand they were too small to assure the owner families under living conditions and on the other hand the land exploitations were too big to enable new intensive and modern planting methods to be used.